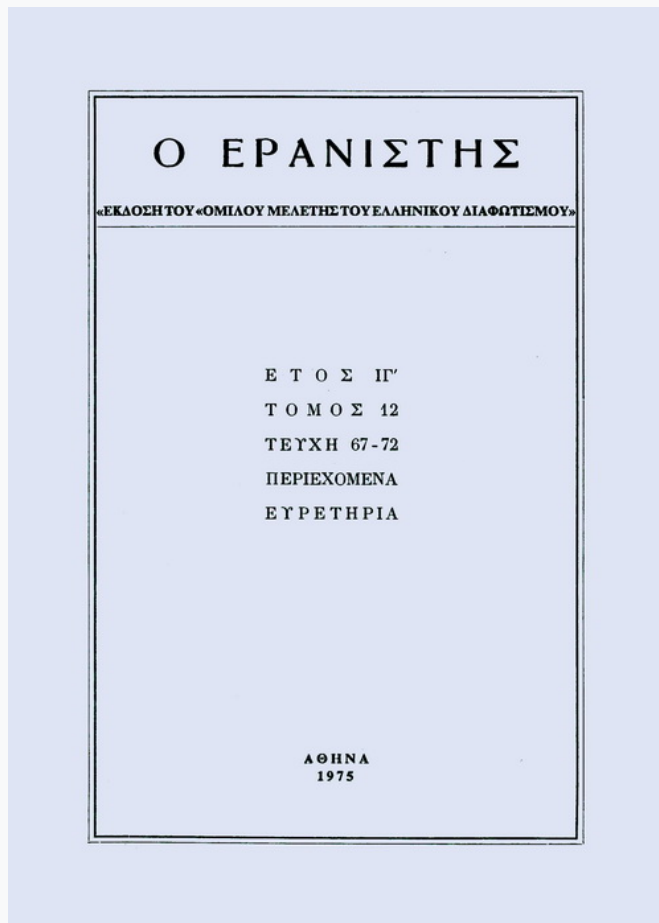

The Gleaner

Vol 12 (1975)

Οι Κρήτες Ξυλογλύπτες Ιωάννης και Άντζολος Μοσκέτης στην Κεφαλονιά (12' αι.)

Γεώρ. Ν. Μοσχόπουλος

doi: [10.12681/er.9149](https://doi.org/10.12681/er.9149)

Copyright © 2016, Γεώρ. Ν. Μοσχόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Μοσχόπουλος Γ. Ν. (2016). Οι Κρήτες Ξυλογλύπτες Ιωάννης και Άντζολος Μοσκέτης στην Κεφαλονιά (12' αι.). *The Gleaner*, 12, 241–261. <https://doi.org/10.12681/er.9149>

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΕΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΖΟΛΟΣ ΜΟΣΚΕΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ (ΙΖ' ΑΙ.)

Οί Μοσκέτηδες Ίωάννης και Ἄντζολος ἀνήκουν στοὺς Κρήτες ποὺ ἐγκαταλείπουν, ὅπως εἶναι γνωστό, κατὰ περιόδους τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους καὶ παίρνουν τὸν δρόμο γιὰ τὴ Δύση ἀναζητώντας καλύτερη διαμονὴ στὸν χῶρο, ποὺ ἀπλώνεται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο μέχρι τὶς ἀκτὲς τῆς Δαλματίας.¹

Ἀνάμεσα στὸ πλῆθος αὐτῶν τῶν προσφύγων ἐντοπίζεται συχνὴ ἢ παρουσία καλλιτεχνῶν, ποὺ κυρίως ζωγράφοι καὶ ξυλογλύπτες θὰ μεταφέρουν τὴν κρητικὴ τεχνοτροπία στὶς νέες πατρίδες τους δουλεύοντας γιὰ νὰ ζήσουν ἢ διδάσκοντας τὴν τέχνη τους.²

1. Βλ. Ἄπ. Ε. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 533, ὅπου, σχετικὰ μὲ τὴ μετακίνηση τῶν Κρητῶν, ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «Πολλὲς οἰκογένειες, ἐλάχιστες ὅμως εὐγενεῖς, κατέφυγαν στὰ Ἴονια Νησιά... ὅπου μετέφεραν εἰκόνες, ἐκκλησιαστικὰ σκευὴ καὶ λείψανα ὀρισμένων ὁσίων». Βλ. ἐπίσης Μαργαρίτου Κωνσταντινίδου, Ἡ ἄλλοτε ἐν Πόλᾳ τῆς Ἱστορίας Ἑλληνικὴ κοινότης καὶ οἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς ἑλληνικοὶ συνοικισμοὶ (1540 - 1796), «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», τόμ. ΙΒ', τεύχος οβ', Δεκέμβριος 1913, σ. 510· Ντίνου Κονόμου, Κρητικοὶ στὴ Ζάκυνθο, ἔκδοσις «Παγκρητίου ἐνώσεως Ἀθηῶν», Ἀθήνα 1970 καὶ τοῦ ἴδιου Ἱστορικὲς εἰκόνες τῆς Παναγίας στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα, 1973, σσ. 11 - 58. Πρβλ. P. Kandler, *Colonie di Greci nell' Istria e provincie vicine in questi ultimi tre secoli*, «L'Istria» anno V, N° 23, 1850,

σ. 155 καὶ τοῦ ἴδιου, *Ultima Colonia di Greci trasportata in Istria*, ὅ. π., anno VII, N° 15, 1852, σ. 30· Ν. Β. Τομαδάκη, Οἰκογένεια Salamon-Σολωμοῦ ἐν Κρήτῃ, «ΕΕΒΣ», τόμ. 14 (1938), σ. 163, σημ. 5, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία· Μ. Ι. Μανούσακα, Ἡ παρὰ Τρίναν ἀπογραφή τῆς Κρήτης (1644), «Κρητικὰ Χρονικὰ», Γ' (1949), σ. 42 καὶ Ντίνου Κονόμου, Κρήτη καὶ Ζάκυνθος, Ἀθήνα 1968, σ. 5 κ. ἐ., ὅπου καὶ νεώτερη βιβλιογραφία.

2. Βλ. Λ. Χ. Ζώη, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν Ζακύνθου, τόμ. Α', Μέρος Α', Ἀθήνα 1963, σ. 433, ὅπου μνημονεύονται συμφωνίες τοῦ Ἰωάννη Μοσκέτη νὰ διδάξῃ τὴν ξυλογλυπτικὴν. Πρβλ. καὶ Γερ. Η. Πεντόγαλου, Ἡλίας ἢ Λέος Μόσχος ἀγιολόγος στὶς ἐκκλησίες «Ἀνάληψη» καὶ «Παντοκράτορας» στὸ Λιξούρι (1664 - 1665), «Παρνασσός», ΙΣΤ', 1 (1974), σ. 35.

Ίδιαίτερα ό φιλόξενος έπτανησιακός χώρος από τον ΙΖ' αιώνα κι ύστερα θά προσφέρει στους Κρητες καλλιτέχνες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τή δουλειά τους. Στο χώρο αυτόν βασικά θά αναπτυχθῆ ή έκκλησιαστική τέχνη (ξυλογλυπτική και άγιογραφία).¹

Στήν Κεφαλονιά από τις άρχές του ΙΖ' αιώνα μέχρι και τις άρχές του ΙΗ', έπισημαίνεται ένας συνεχής όργανισμός στην άνοικοδόμηση. Είμαι έπακόλουθο των καταστρεπτικών σεισμών που σε συχνές περιόδους συνταράσσουν τὸ νησί και δέν αφήνουν τίποτε όρθιο. Σ' όλη αυτή τήν περίοδο, όπως αναφέρεται, φοβερά πλήγματα έπαθαν οι ναοί και τὰ μοναστήρια του νησιού² και ό έρευνητής των έκκλησιαστικών έγγραφων, που σώζονται σήμερα, διαπιστώνει τὸ μεγάλο ένδιαφέρον των κατοίκων του νησιού για τήν άνοικοδόμηση και ανακαίνιση των έκκλησιών, στις όποιες, χάρη στα σημαντικά έσοδά τους, εξασφαλίζεται βαρύτιμη έσωτερική διακόσμηση.³

Οί άγιογραφίες, τὰ περίφημα ξυλόγλυπτα τέμπλα, οι φορητές εικόνες, τὰ σκαλιστά κουβούκλια μαρτυρούν τὸ άφθονο χρῆμα που διατέθηκε για αυτόν τον σκοπό και τήν παρουσία άξιόλογων καλλιτεχνών στο νησί.⁴

1. Βλ. Ντίνου Κονόμου, *Ναοί και Μονές στη Ζάκυνθο*, Άθήνα 1964, σ. 9 και Κατερίνας Χαριάτη, *Η Τέχνη στα Έφτάνησα*, «Έπτάνησος» (Άφιέρωμα στα ένκατόχρονα τῆς Ένώσεως (1864 - 1964), εισαγωγή - έπιμέλεια Σπύρου Μυλωνά), Άθήνα 1964, σσ. 335 - 338. Πρβλ. και Α. Χ. Τσίτσα, *Η Έκκλησία τῆς Κερκύρας κατά τήν Λατινοκρατίαν 1267 - 1797*, Κέρκυρα 1969, σσ. 122 - 123.

2. Βλ. Η. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. Β', Άθήνα 1960, σσ. 420, 422 κ. ά. και Γερ. Η. Πεντόγαλου, *Νέες πληροφορίες από ανέκδοτα κείμενα για τους σεισμούς τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1636 και 1638*, «Παρνασσός», τόμ. ΙΕ', άρ. 3 (1973), σσ. 390 κ. έ.

3. Άξιόλογες μαρτυρίες βρίσκουμε στους κώδικες και στα οικονομικά κατάστιχα των έντριακων ναών και των

μοναστηριών, που άνήκουν στον ΙΖ' αιώνα και που φυλάσσονται στο Τοπικόν Ιστορικόν Άρχεϊον του νησιού. Στα βιβλία αυτά σχετικά με τήν άνοικοδόμηση καταγράφονται συμφωνίες, όνόματα μαστόρων και καλλιτεχνών, άγορές υλικών και πληρωμές.

4. Βλ. Ντίνου Κονόμου. *Η χριστιανική τέχνη στην Κεφαλονιά*, Άθήνα 1966, σσ. 8 και 15 (δπου αναφέρεται ότι: «Σ' όλο τον ιζ' αιώνα εργάστηκαν για τις έκκλησίες τῆς Κεφαλονιάς όνομαστοί Κρητικοί άγιογράφοι»).

Τὸν πλοῦτο των μοναστηριών τῆς Κεφαλονιάς στην περίοδο αυτή (ΙΖ' αι.) και τὰ χρήματα που ξόδευαν για τήν καλλιτεχνική ανακαίνιση των ναών τους τὰ διαπιστώνει ό έρευνητής μέσα από τους κώδικες και τὰ κατάστιχα των μονών, που σώζονται στο έκκλησιαστικό τμήμα του Τοπικου Ιστο-

Ἡ παρουσία τῶν Μοσκέτηδων ἔχει ἐπισημανθῆ πολλὰς φορές στὸν ἐπτάνησιακὸ χῶρο καὶ ἐντοπίζεται μιὰ συνεχῆς διακίνησή τους ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο στὴν Κεφαλονιά καὶ ἀντίθετα.¹

Ἔτσι ὁ Ἡλίας Τσιτσέλης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὰ 1657 οἱ Ἰωάννης καὶ Ἄντζολος (ἢ Ἄγγελος) Μοσκέτηδες ἐργάζονται στὸν ναὸ τῆς Ἀνάληψης στὸ Ληξούρι.² Ὁ ἴδιος μᾶς δηλώνει τὴν παρουσία τοῦ Ἰω-

ρικοῦ Ἀρχείου τῆς Κεφαλονιάς. Ἀκόμη σαφῆ εἰκόνα μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἐρευνητὴς ἀπὸ τὴ συλλογὴ φωτογραφιῶν, εἰκόνων κουβουκλιῶν κ.λ.π., ποὺ φυλάσσονται στὸ Ἱστορικὸ καὶ Λαογραφικὸ Μουσεῖο τοῦ νησιοῦ (βλ. εἰδικὰ φακ. «Ἐκκλησιαστικὴ Τέχνη (Ζωγραφικὴ)» καὶ «Ἐκκλησιαστικὴ Τέχνη (Γλυπτικὴ)»).

1. Γιὰ τὴν παρουσία τῶν Μοσκέτηδων στὴν Ἐπτάνησο βλ. Ντίνου Κονόμου, *Χριστιανικὴ Τέχνη στὴν Κεφαλονιά*, ὁ. π., σ. 29, τοῦ ἴδιου, *Ναοὶ καὶ Μονὲς στὴ Ζάκυνθο*, ὁ. π., σ. 62, τοῦ ἴδιου, *Ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο*, Ἀθήνα 1967, σ. 11, τοῦ ἴδιου, *Κρητικοὶ στὴ Ζάκυνθο*, ὁ. π., σσ. 45 - 46, Δημ. Λουκάτου, *Κεφαλονίτικη λατρεία*, Ἀθῆναι 1946, σ. 39. Πρβλ. καὶ Μαρίας Καζανάκη, *Ἐκκλησιαστικὴ ξυλογλυπτικὴ στὸ Χάνδακα τὸ 17 αἰῶνα*, «Θησαυρίσματα», 11 (1974), σ. 254, σσημ. 13.

2. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Α', Ἀθῆναι 1904, σ. 375. Ὁ Τσιτσέλης ἐδῶ ἀγνοεῖ τὴν κρητικὴ καταγωγὴ τῶν Μοσκέτηδων, γιὰτὶ ἀναφέρει σχετικὰ: «τῷ 1657 ἀπαντῶμεν τοὺς Ἰωάννην καὶ Ἄγγελον Μοσκέτην ἄγνωστον ἂν Κεφαλλήνας ἢ ὄχι ἐργασθέντας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Ληξουρίου». Ἡ πληροφορία τοῦ Τσιτσέλη σχετικὰ μόνον μὲ τὸν Ἰωάννη Μοσκέτη ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ νοταριακὴ πράξη μὲ τὴν ὁποία, στίς 7 Μαρτίου 1658, οἱ συναδελφοὶ τοῦ ναοῦ

τῆς Ἀνάληψης «πουλοῦν τοῦ μ(σέ)ρ Ἰωάννη Καρήδι καὶ τῆς κληρονομι(ᾶς) τοῦ ποτ(έ) μ(ισέ)ρ Βυτώρου ἀδελφοῦ ἓνα βατζέλι σιτάρι ὁποῦ ἔδρηε πάχτω τῆς Κληρονομι(ᾶς) τοῦ ποτ(έ) S (ignor) Ντζόρτζη Μαγουλά... διὰ δουκάτα 19, ἦτη δέκα ἐνέα τὰ ὅπια τὰ ἔλαβαν οἱ ἄνοθεν γαστάλδι καὶ τὰ ἐπαράδωσαν τοῦ S(ignor) Ντζουανε ινταριαδόρου ὅπου ἦχε νὰν τὰ λάβη ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν διὰ τα διάστηλα ὁποῦ ἐφτησσε». Βλ. τὴν νοταριακὴ πράξη στὸ Τοπικὸν Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κεφαλληνίας (στὸ ἐξῆς Τ.Ι.Α.Κ.), Νοταριακὸν Ἀρχεῖον, Φ.Π 27, Νοτάριος Πασχάλης Ἀπόστολος, βιβλ. ἐτῶν (1654 - 1660), φ. 103r - 103v, ὅπου ὑπογράφει καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν συναδελφῶν τοῦ ναοῦ. Δὲν εἶχε ἐξακριβωθῆ μέχρι τώρα ποιά συγγένεια ὑπῆρχε ἀνάμεσα στοὺς Ἰωάννη καὶ Ἄντζολο Μοσκέτηδες. Ὁ Ντίνος Κονόμος, *Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη στὴν Κεφαλονιά*, σ. 29, πιθανολογεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ δύο ἀδελφία. Στὸν ἴδιο ὅμως, *Ναοὶ καὶ Μονὲς στὴ Ζάκυνθο*, σ. 121, βρισκομε τὴν πληροφορία, ὅτι ὁ Ἄγγελος Μοσκέτης φέρεται ὡς «τοῦ ποτὲ Τζάνε». Καὶ ἀπὸ ἀρχειακὴ ἔρευνα στὸ Τ.Ι.Α.Κ. ἀντλοῦμε τὴν πληροφορία ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννη Μοσκέτη ὀνομαζόταν Λέανδρος. Οἱ σχετικὲς ἀναγραφές ὅπου ὁ Ἰωάννης Μοσκέτης ὑπογράφει ὡς μάρτυρας ἀναφέρουν: «*Τζάνης Μοσκέτης του ποτε Λιαντροῦ*», Νοταριακὸν Ἀρχεῖον, Φ.Π. 27, Νοτάριος

άννη στη Ζάκυνθο.¹ Πάντως την πρώτη μαρτυρία για τους Μοσκέτηδες στην Κεφαλονιά την έχουμε από τον Λεωνίδα Ζώη, που μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἰωάννης Μοσκέτης στὰ 1635 σκαλίζει τὰ διάστημα τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Χαβριάτων.² Ἀπὸ τότε, σύμφωνα πάντα μετὸν Ζώη, ὁ Ἰωάννης Μοσκέτης ἐργάζεται συχνὰ στὴν Κεφαλονιά. Ἔτσι στὰ 1652 κατασκευάζει τὸ τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Μηνιατῶν στὸ Ληξούρι καὶ στὰ 1668 μαρτυρεῖται ἡ παρουσία του στὸν ἴδιο ναό.³ Γιὰ τὸν Ἄντζολο ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ Τσιτσέλη, πού πιὸ πάνω ἀναφέραμε, σχετικὰ μετὸ ἔργο του στὴν Κεφαλονιά τίποτε περισσότερο δὲν ἦταν γνωστὸ μέχρι σήμερα.

Μὲ τὰ ἔγγραφα πού ἐκδίδονται παρακάτω καὶ γενικότερα μετὸ πληροφορίες πού ἀντλήσαμε ἀπὸ κώδικες μονῶν καὶ ναῶν τῆς Κεφαλονιάς (πού βρίσκονται στὸ Τοπικὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο στ' Ἀργοστόλι) προσ-

Πασχάλης Ἀπόστολος, βιβλ. ἐτῶν (1648 - 1654), φ. 11Γ, χρον. ἔγγρ. 10.3.1649 καὶ ὁ.π., φ. 31V, χρον. ἔγγρ. 17.9.1649, «*Τζουάννες Μοσκέτης τοῦ ποτε Λεάνδρου*». Ἔτσι διασαφηνίζεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε τουλάχιστον συγγένεια πρώτου βαθμοῦ ἀνάμεσα στοὺς δύο Μοσκέτηδες. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παραπάνω δύο ξυλογλύπτες, στὰ 1636 (26 Ἰουλίου) σημειώνεται στὴν Κεφαλονιά ἡ παρουσία τῆς Μαρίας Σκλαβοῦνας συζύγου τοῦ «μισέρ» Μπόρτολου Μοσκέτη, τῆς ὁποίας τὴ διαθήκη συντάσσει ὁ Νοτάριος Πέτρος Σάρλος, πού μένει ἄγνωστη ἡ συγγενικὴ σχέση της μετὸς ξυλογλύπτες. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ. Νοταριακὸν Ἀρχεῖον, Φ.Σ 3, βιβλ. ἐτῶν (1630 - 1641), φ. 260Γ.

1. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 640, ὅπου, ἐδῶ, ἀντίθετα μετὴν πληροφορία τοῦ Α' τόμου, ὁ συγγραφέας ὁμιλεῖ γιὰ κρητικὴ καταγωγή τοῦ Ἰωάννη Μοσκέτη.

2. Βλ. Α. Χ. Ζώη, *Λεξικὸν Ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν Ζακύνθου*, ὁ. π., σ. 433. Ἡ πληροφορία τοῦ Ζώη

σχετικὰ μετὴν ἐργασία τοῦ Ἰωάννη Μοσκέτη στὰ διάστημα τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Χαβριάτων (1635), ἀν πράγματι εἶναι ὀρθή, ἀσφαλῶς ἀφορᾷ τέμπλο τοῦ ναοῦ προγενέστερο ἐκείνου πού σώζεται σήμερα. Γιατὶ σύμφωνα μετὸ πληροφορία τοῦ κώδικα τοῦ παραπάνω ναοῦ (καὶ μετὸ σχετικὴ ἀναγραφή τῆς χρονολογίας 1693 πάνω ἀπὸ τὴ μεσαία θύρα τοῦ τέμπλου πού ὑπάρχει στὸ ναὸ σήμερα) τὰ σωζόμενα διάστημα κατασκευάζονται στὰ 1693. Βλ. Ἀρχεῖο Ι. Ν. Ὑπεραγίας Θεοτόκου Χαβριάτων, στὸν Κώδικα τοῦ ναοῦ, φφ.1V, καὶ 8V. Πρβλ. καὶ Γεωργίου Ν. Μοσχόπουλου, *Ὁ κώδικας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Χαβριάτων καὶ τρία ἀνέκδοτα ἀρχιεπισκοπικὰ ἔγγραφα (ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἱ.)*, «Κεφαλονίτικες Ὠρεές», 1 (1974), σσ. 46 - 47 καὶ Εὐθ. Γ. Κουρούκλη, *Κεφαλληνιακὰ ἔγγραφα τῆς Ἐνετοκρατίας*, «Ἑλληνικά», 5, τεύχ. 1 (1932), σ. 91, σημ. 1.

3. Βλ. Α. Χ. Ζώη, *Λεξικὸν Ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν Ζακύνθου*, ὁ. π., σ. 433.

φέρονται νέα στοιχεία για τὰ ἔργα τόσο τοῦ Ἰωάννη ὅσο καὶ τοῦ Ἄντζολου Μοσκέτη στὸ νησί.

Ἔτσι γιὰ τὸν πρῶτο μαθαίνομε ὅτι στὰ 1646 ὑπογράφει συμφωνία μὲ τὸν Φαράντο Λούζη νὰ φιλοτεχνήσῃ τὸ τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη στὸ μοναστήρι Κρουονέρι τῆς περιοχῆς Θηνιάς.¹ Ἀπὸ τὴν ἴδια συμφωνία συνάγεται ὅτι ὁ Ἰωάννης Μοσκέτης πρὶν ἀπὸ τὸ 1646 εἶχε κατασκευάσει καὶ τὸ τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὸ μοναστήρι τοῦ Ταφιοῦ.²

Ἐννιά χρόνια ἀργότερα, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1655, ἐπισημαίνεται ἡ παρουσία τοῦ Ἰωάννη Μοσκέτη στὸ Ληξούρι, ὅπου λαβαίνει προκαταβολὴ 23 ρεάλια γιὰ τὴν ἐργασία ποὺ πρόκειται ν' ἀρχίσῃ στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Κώδικα τοῦ ἴδιου ναοῦ, ποὺ σώζεται σὲ καλὴ κατάσταση στὸ Ἀρχεῖο.³

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ οἱ γαστάλδοι τοῦ ἀδελφάτου τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γενικὴ ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ. Ἐχουν πουλήσει τὸ παλιὸ τέμπλο τῆς ἐκκλησίας στὴν ἀδελφότητα τοῦ χωριοῦ Μονοπολάτα⁴ καὶ ἔχουν ἀναθέσει τὴν ἐκπόνηση τοῦ καινούργιου τέμπλου στὸν ξυλογλύπτη Ἰωάννη Μοσκέτη.⁵ Ἔτσι ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο

1. Βλ. ἔγγρ. 1.

2. Γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Ταφιοῦ βλ. σχόλια ἐγγράφου 1. Σήμερα ἐπάνω στὸ γυναικωνίτη τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελίστριας στὰ Κηπούρια σώζεται τεμαχισμένο ἓνα παλιὸ τέμπλο τοῦ Ταφιοῦ. Δὲν μποροῦμε ὅμως μὲ βεβαιότητα ν' ἀποδώσωμε τὴν πατρότητά του στὸν Ἰωάννη Μοσκέτη, παρόλο ποὺ ἀπὸ τὸν Κώδικα τὴν μονῆς τοῦ Ταφιοῦ δὲν προκύπτει νεώτερη κατασκευὴ τέμπλου.

3. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., Ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχεῖον, Κώδικας Ἁγίου Σπυριδῶνος Ληξουρίου, ἐτῶν 1608 - 1786, φ. 142ν. Στὶς πληροφορίες τοῦ Κώδικα ἀναγράφεται μόνο τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ Μοσκέτη. Παρόλο ὅμως ποὺ τὸ ἐπάνωμο δὲν ἀναφέρεται καθόλου, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Μοσκέτη, γιατί λίγο παρακάτω (φ. 144γ) ἐπισημαίνεται καὶ ἡ πα-

ρουσία τοῦ ξυλογλύπτη Ἄντζολου. Ἀλλὰ ξυλογλύπτες Ἰωάννης καὶ Ἄντζολος αὐτὴν τὴν ἐποχὴ στὴν Κεφαλονιά καὶ Ζάκυνθο μόνον οἱ Μοσκέτῆδες ἐργάζονται.

4. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φ. 140γ, ὅπου ἀναφέρεται «ἐπουλίσαμε τα διαστιλα του αγιου Σπυριδωνος οπου εβγαλαμε δια ρ(εαλι)α 10,95. Εχομε να λαβομε απο το Σπιρο Μονοπολι τα διο ρεαλια για τα διαστιλα, διατι δεν εδοσε παρα τα οχτο». Προφανῶς γίνεταί κάποιο λάθος στὴν ἀφαίρεση, γιατί τὸ ἀντίτιμο τῶν διαστήλων ἦταν 10 ρεάλια καὶ 95 λίτρες, ὅποτε ὑπολείπονται 2 ρεάλια καὶ 95 λίτρες.

5. Ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται γιὰ τὸ τέμπλο τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, ποὺ τώρα σώζεται στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, στὸ Ματσαβινάτειο Νοσοκομεῖο στὸ Ληξούρι, βλ. Κοντογιαννάτου, *Τὸ νέο Ληξούρι (1954 -*

τοῦ 1655 συγκεντρώνουν τὰ κατάλληλα ξύλα γιὰ τὰ διάστημα, πού πολ-
λά ἀπ' αὐτά, κυρίως τὰ λάρζινα (πρέπει νὰ σημειωθῆ) ἔχουν τὴν προ-
έλευσή τους ἀπὸ τὴ Βενετία.¹

Στις 14 Νοεμβρίου τοῦ ἴδιου χρόνου (1655) «ὁ μισὲρ Τζανῆς ἰντα-
γιαδόρος ἔλαβε ρεάλια 20» καὶ στίς 8 Φεβρουαρίου 1656 ἓνα ζευγάρι
σεντόνια καὶ 6 ρεάλια ἔναντι τῆς δουλειᾶς του στὸν ναό.²

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1656 ἐπισημαίνεται ἡ παρουσία στὸν ἴδιο ναὸ
τοῦ Ἄντζολου Μοσκέτη. Ἡ μαρτυρία ἀναφέρεται σὲ πληρωμὴ τοῦ
ξύλογλύπτη ἀπὸ τὸν Δράκο Τυπάλδο. Στὴ σχετικὴ ἐνθύμιση πού σώ-
ζεται στὸν Κώδικα τοῦ ναοῦ διαβάζομε : «1656 Μαρτίου 6 ἔδωσε ὁ
ἄντικρος [Δράκος Τυπάλδος] τοῦ Ἄντζολου ἰνταγιαδόρου ρεάλια μισό.
1656 Μαρτίου 26 στὸν ἴδιο ρεάλια μισό. Ἀκόμα ἔδωσε τοῦ ἰντα-
γιαδόρου σὲ κρασι ρεάλια 19».³

Πάντως τὸ κύριο ἔργο τοῦ ἀναφερόμενου τέμπλου φαίνεται ὅτι
ἀνήκει στὸν Ἰωάννη Μοσκέτη, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ γαστάλδοι τοῦ ναοῦ θὰ
ἐκλείσαν ἀρχικὰ καὶ τὴν συμφωνία, καὶ ὅτι ὁ Ἄντζολος ἤλθε λίγο ἀργό-
τερα (μετὰ τὴ συμφωνία) καλεσμένος ἀπὸ τὸν συνεπώνυμό του νὰ τὸν
βοηθήσῃ στὸ ἔργο. Τοῦτο συναίγεται ἀπὸ τίς συχνὲς μαρτυρίες πληρω-
μῆς του στὸν κώδικα,⁴ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸς λαβαίνει τὴν προ-
καταβολὴ τῶν 23 ρεαλίων τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1655, καὶ ἀπὸ τὴν ἐνθύ-
μιση τῶν γαστάλδων, στίς 10 Νοεμβρίου τοῦ 1656, ὅπου ἀναφέρεται
ἓνας μόνον ξύλογλύπτης νὰ ἔχη ἀναλάβει τὴν κατασκευὴ τῶν διαστή-
λων μὲ τὸ ἀντίτιμὸ τῶν 107 ρεαλίων. Σχετικὰ ἡ μαρτυρία ἀναφέρει :
«1656 μηνὶ Νοεμβρίου 10. Θύμιση βάνομε κάτωθι ὅτι ἐσκοδέραμε
ἀπὸ τοὺς χριοφειλέτες τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ὡς φαίνονται οἱ παρτίδες
τους ἀπογραμμένες ὑπὸ χειρὸς μου ὀμπρός. Καὶ τί εἶναι σκοδεραμένο
τὸ ὁποῖο τὸ ἐξοδιάσαμε καὶ ἐδώσαμε τοῦ μαστόρου τοῦ ἰνταγιαδόρου
πού ἐφκίασε τὰ διάστημα τὸν εἶχασι βαλμένο διὰ ρεάλια ἑκατό. Καὶ ἐφτά
τὸ χάρισμά του, ἤγουν ἡ ὀλότης ρεάλια 107. Ὅ,τι ἐσκοδέραμε, ἐδώσαμε.

1970), Ἀθῆναι 1971, σ. 32, γιὰ τὴν
στὰ 1721 - 1722 ἀναφέρεται κατα-
σκευὴ νέου τέμπλου στὸν Ἄγιο Σπυ-
ρίδωνα, βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φφ. 60^Γ
καὶ 97^Γ.

1. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φ. 140^Γ,
ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναγράφονται
«4 ταβλόνια ἀπὸ τὴ Βενετία».

2. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φ. 142^Γ.
Τὰ πρῶτα 20 ρεάλια δανείζουν στὴν

ἐκκλησία γιὰ νὰ πληρωθῆ ὁ Ἰωάννης
Μοσκέτης οἱ Δημήτριος Ἀρδαβάνης,
Ληξουριώτης Τυπάλδος, Ὁράντζος
Πασχάλης, Ὁράντζος Ἄννινο, Παῦ-
λος Ἀβράμης, Δράκος Δελλαπόρτας
καὶ Γιαννάκης Τυπάλδος.

3. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., Φ. 144^Γ.

4. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φ. 142^ν.
στίχ. 2, στίχ. 14 - 30, στίχ. 34 - 36,
φ. 145^Γ, στίχ. 1, φ. 138^ν, στίχ. 21.

Τὸ ἐπίλοιπο ἔχομε νὰ τὸ λάβωμε ἐμεῖς γαστάλδοι ὁ Στ. Τζουάννης Τυπάλδος καὶ ἐγὼ Ὁράντζης Ἄννιος καὶ μισὲρ Ὁράντζης Πασχάλης...»¹

Ἀπὸ τὴν παραπάνω ἐνθύμηση συνάγεται ἀκόμη ὅτι στὶς 10 Νοεμβρίου (ἡμερομηνία πὺ γράφεται στὸ κείμενο) ἔχει πιά ὀλοκληρωθῆ ἡ ἐργασία τοῦ τέμπλου ἀπὸ τοὺς Μοσκέτηδες, ἀλλ' ὅμως ὁ ἰνταγιαδὸρος δὲν ἐξοφλήθηκε. Πράγματι ἀπὸ λεπτομερεῖς ἀναγραφὰς ἐξόδων πὺ ἀκολουθοῦν μαρτυρεῖται ὅτι ὡς τὴν ἡμερομηνία αὐτὴ μόνον 34 ρεάλια καὶ 10,4 λίτρες εἶχαν δοθῆ στὸν ξυλογλύπτη πὺ εἶχε ἀνάβει τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου.²

Ἔτσι ὁ Ἰωάννης Μοσκέτης, σύμφωνα μὲ τὰ νέα στοιχεῖα καὶ μὲ τὶς παλιότερες πληροφορίες (Τσιτσέλη καὶ Ζώη, ὁ. π.) ἐργάζεται στὴν Κεφαλονιά στὰ 1635, 1646, 1649, 1652, 1655 - 1656, 1657,³ 1661,⁴ 1668, μία περίοδο δηλαδὴ γύρω στὰ 35 χρόνια, μὲ μεγάλα κενὰ ἀπουσίας, κατὰ τὰ ὁποῖα ἦ βρισκόταν στὴ Ζάκυνθο ἢ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἐλλιπῆ ἀκόμη γιὰ τὴν ἐντόπισή του.

Ἡ δράση τοῦ Ἄντζολου Μοσκέτη στὴν Κεφαλονιά σημειώνεται 12 χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴν πρώτη παρουσία του στὸ νησί (1656 στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος πὺ ἀναφέραμε). Ἔτσι ἀπὸ τὸ 1668 ἕως τὸ 1672, σχεδὸν ἐπὶ μίᾳ ὀλόκληρη τετραετία, συνάπτει συμφωνίες καὶ ἐργάζεται στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γερασίμου τῶν Ὁμαλῶν.⁵

Στὶς 10 Ἰουλίου τοῦ 1668 συνάπτεται ἡ πρώτη συμφωνία τοῦ Ἄντζολου μὲ τὸν ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ Κλήμη Βάλσαμο.⁶ Ἡ συμφωνία ἀφορᾷ στὴν κατασκευή τοῦ τέμπλου τῆς παλιότερης ἐκκλησίας (τῆς «μέσα») τοῦ μοναστηριοῦ, πὺ εἶχε χτιστῆ μέσα στὸν περίβολο καὶ ἦταν ἀφιερωμένη παλιότερα στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου καὶ ὅπου ἀργότερα τοποθετήθηκε τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου.⁷ Ἡ πληροφορία

1. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φ. 138^v.

2. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., φφ. 138^v - 139^r.

3. Τὴν παρουσία τοῦ Ἰωάννη Μοσκέτη στὴν Κεφαλονιά στὰ 1657, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ Τσιτσέλη, πὺ ἀναφέραμε παραπάνω, δηλώνει καὶ ἰδιόχειρη ὑπογραφή του ὡς μάρτυρα. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., Νοταριακὸν Ἄρχεῖον, Φ.Α 43 - 44, Νοτάριος, Ἄρδαβάνης Δήμος, βιβλ. ἐτῶν (1650 -

1684), φ. 97^v, ἔγγρ. μὲ χρον. 10.8. 1657.

4. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., Νοταριακὸν Ἄρχεῖον, Φ.Β 58 - 59, Νοτάριος Βρυώνης Δημήτριος, βιβλ. ἐτῶν (1658 - 1662), φ. 255^v, ἔγγρ. μὲ χρονολ. 21.2.1661, ὅπου ὑπογράφει ὡς μάρτυρας.

5. Βλ. ἔγγρ. 2, 3 καὶ 4.

6. Βλ. ἔγγρ. 2.

7. Γιὰ τὴν ἐκκλησία αὐτὴ βλ. σχόλια ἔγγρ. 2.

αυτή είναι έξαιρετικά πολύτιμη, γιατί έτσι έντοπίζουμε, σχεδόν με βεβαιότητα, τόν ξυλογλύπτη του περίφημου τέμπλου τής παλιάς έκκλησίας του μοναστηριού των Όμαλών, τὸ ὁποῖο με μικρή προέκταση δεξιά και άριστερά σώζεται μέχρι σήμερα στη μικρή έκκλησία του Ἁγίου, πού άνοικοδομήθηκε στην ἴδια θέση ὕστερα από τους σεισμούς του 1953.¹

Πράγματι ὁ Μοσκέτης αρχίζει την εργασία (με ξύλα, πού, αν ακολουθήσε την συμφωνία, προμηθεύτηκε από τὸ μοναστήρι του Ἁγίου Νικολάου τής Γρούσπας) και τὸ 1669 έχει προχωρήσει στην κατασκευή των διαστήλων. Γιατί σε σχετική σημείωση του Κώδικα τής μονής του Ἁγίου Γερασίμου, των ἐτῶν 1603 - 1672, αναφέρεται: «1669 Μαρτίου 28, τὴν σήμεραν ὁ μισέρ Ἄντζολος ἰνταγιαδόρος τὸ ἐπίκλην Μοσκέτης ἔλαβε μετρίτὰ ρεάλια δώδεκα, τὰ ὁποῖα ἀγροικῶνται διὰ τὰ διάστημα τής ἐκκλησίας. Ἡ ὁλότης εἶναι τὰ πρῶτα και ὕστερα ρεάλια εἰκοσιτρία, ἦτοι 23²».

Ἡ ὁλοκλήρωση ὁμως τής κατασκευῆς του τέμπλου και του Κουβούκλιου, τὸ ὁποῖο, παρόλο πού δὲν περιεχόταν στην αρχική συμφωνία, ὁ ἴδιος κατασκεύασε (ὅπως συνάγεται από τὸ ἔγγρ. 3) χρονολογεῖται στις 29 Δεκεμβρίου 1671. Γιατί κατά την ἡμερομηνία αυτή ὁ ξυλογλύπτης έξοφλεῖται με 76 ρεάλια «και κράζεται πληρωμένος και εὐχαριστημένος», με την ὑποχρέωση, ὅταν ἐπιστρέψῃ [ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο] νὰ τελειοποιήσῃ, ἴσως, κάποιες μικρολεπτομέρειες «... ὑπόσχοντας εἰς τὸν γυρισμὸν του νὰ τελειώσῃ εἰς ὅ,τι εἶναι ἀπόστα»³).

Στις 3 Φεβρουαρίου του 1672, 26 μέρες ἀργότερα, ὁ Ἄντζολος Μοσκέτης φαίνεται ὅτι δὲν έχει ἀκόμη ἀναχωρήσει για τὴ Ζάκυνθο, πού εἶχε προγραμματίσει. Προτιμᾷ νὰ κλείσῃ προηγουμένως νέα συμ-

1. Τὸ τέμπλο αυτό, παρόλο πού δὲν φέρει ἐνυπόγραφη ἔνδειξη του τεχνίτη, μπορούμε σχεδόν με βεβαιότητα νὰ τὸ ἀποδώσωμε στὸν Ἄντζολο Μοσκέτη. Τοῦτο συνάγομε: α) ἀπὸ τὴν σύγκρισή του με ἔργο του ἴδιου ξυλογλύπτη στο ναὸ τής Ἁγίας Αἰκατερίνης ἢ των Τριῶν Ἱεραρχῶν στο πρόστιο Κῆποι, στη Ζάκυνθο, βλ. Ντίνου Κονόμου, *Ναοὶ και μονές στη Ζάκυνθο*, σσ. 121 και 122 και β) τὴ σύγκριση πού κάνει ὁ Κονόμος του Μοσκέτη με τὸν ξυλογλύπτη Μανιὸ

Μαγκανιάρη, του ὁποίου ἡ τεχνοτροπία θυμίζει τὸ σωζόμενο τέμπλο τής παλιάς ἐκκλησίας στη μονή του Ἁγίου Γερασίμου, βλ. Ντίνου Κονόμου, *Κρητικοὶ στη Ζάκυνθο*, σ. 45 και του ἴδιου, *Ναοὶ και μονές στη Ζάκυνθο*, σ. 18, ὅπου ἀπεικονίζεται ἔργο του Μανιὸ Μαγκανιάρη κατασκευασμένο στὰ 1659.

2. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., Ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχεῖον Κώδικα Μονής Ἁγίου Γερασίμου, ἐτῶν 1603 - 1672, φ. 444v.

3. Βλ. ἔγγρ. 3.

φωνία στο μοναστήρι του Ἁγίου Γερασίμου, τὴν ὁποία ὑπόσχεται νὰ πραγματοποιήσῃ μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ ταξίδι.¹

Ἔτσι κατὰ τὴν παραπάνω ἡμερομηνία, συμφωνεῖ μετὰ τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς Κλήμη Βάλσαμο νὰ κατασκευάσῃ τὰ διάστηλα καὶ τὸ κουβούκλιο τῆς ἐκκλησίας, πού εἶχε χτιστῆ ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ εἶχε ἀφιερωθῆ στὸν Ἁγιο Γεράσιμο, μετὰ τὸ ποσὸ τῶν 60 ρεαλίων.

Δὲν γνωρίζομε ἂν τελικὰ πραγματοποιήθηκε ἡ δευτέρα αὐτὴ συμφωνία τοῦ Ἁντζόλου Μοσκέτη, γιατί μέχρι σήμερα δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα, πού νὰ μαρτυροῦν τοῦτο. Πάντως εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ ξυλογλύπτης νὰ τήρησε τὴν ὑπόσχεσή του, γιατί (σύμφωνα πάντα μετὰ τὸ ἴδιο ἔγγραφο) λαβαίνει τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς τῆς συμφωνίας σὰν προκαταβολὴ γιὰ τὴ δουλειά του, «*«δύο ζευγάρια σεπτόνια σκούλινα, τὸ ἓνα ζευγάρι δουλεμένο μετὰ τὸ βελόνι, πλατειὰ τὰ μέγαρα του μίαν ἀπαλάμην καὶ τὸ ἄλλο ζευγάρι εἶναι τῆς μόδας, μετὰ δύο δάκτυλα ξόμπλι»*», πού τὰ ὑπολόγισαν στὸ ποσὸ τῶν 25 ρεαλίων καὶ ἀκόμη 4 ρεάλια μετρητά.²

Ἔστερα, κι ἂν ὁ Μοσκέτης πραγματοποιήσῃ τὴν συμφωνία του καὶ κατασκευάσῃ τὸ τέμπλο καὶ τὸ κουβούκλιο τῆς ἔξω τοῦ περιβόλου ἐκκλησίας, καὶ πάλι τὸ σωζόμενο σήμερα σὲ τεμάχια καὶ φυλαγμένο στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου τέμπλο τοῦ μεγάλου ναοῦ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τοῦ Μοσκέτη, γιατί στὰ 1703 - 1707 ὁ ναὸς χτίζεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ κατασκευάζεται νέο τέμπλο, πού κοστίζει 220 ρεάλια καὶ πού ἀνάμεσα στοὺς ξυλογλύπτες πού ἐργάστηκαν σημειώνεται τὸ ὄνομα κάποιου «*μαστροπιέρου Ἰνταγιαδόρου*».³

Τὰ ἔγγραφα ἐκδίδονται διπλωματικά. Ἀναλύονται κανονικὰ οἱ βραχυγραφίες, μετὰ ἐξαίρεση τῆ βραχυγραφία τοῦ «*καὶ*» ἡ ὁποία ἀναλύεται σιωπηρὰ. Διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῶν κειμένων, ἀλλὰ ρυθμίζεται ἡ στίξις καὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα, ὅπως ἡ ἀνάγκη ἀπαιτεῖ. Τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἐγγράφων πού χρησιμοποιήθηκαν στὴν εἰσαγωγὴ δόθηκαν ὀρθογραφημένα καὶ ἀναλύθηκαν σιωπηρὰ οἱ λίγες βραχυγραφίες πού ὑπῆρχαν σ' αὐτά. Δὲν γίνεται ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μετὰ τὰ ἀποσπάσματα πού χρησιμοποιοῦνται στὰ σχόλια καὶ στὶς σημειώσεις, ὅπου δίνεται τὸ κείμενο ὅπως ἀκριβῶς ἔχει.

1. Βλ. ἔγγρ. 4.

2. Βλ. ἔγγρ. 4.

3. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὁ. π., Κώδικα 1 μονῆς Ἁγίου Γερασίμου ἐτῶν 1675 - 1763, φφ. 62^Γ - 63^Ν καὶ 72^Ν, ὅπου στὸ φ. 72^Ν σχετικὰ μετὰ τὸ τέμπλο ἀναφέ-

ρεται: «*...ἀρχήσανε 1705 το τέμπλον οκτωβριου 11, το ετελειωσαν εως εἰς τους 1707 απριλιου 10... ελαβαν δια πληρωμή τους ρεαλια 220*». Πρβλ. καὶ Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 226.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΣΚΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΤΕΜΠΛΟΥ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΣΤΟ ΚΡΥΟΝΕΡΙ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ.*

1646

Ίανουαρίου 20

Τ.Ι.Α.Κ., Νοταριακόν Ἀρχεῖον, Φ.Α. 44, βιβλίο, 3, Νοτάριος Δῆμος Ἀρδαβάνης**, (1643 - 1650), φ. 90^ρ - 90^ν.

Περίληψη: Ὁ Κρητικὸς ξυλογλύπτης Ἰωάννης Μοσκέτης συνάπτει συμφωνία μετὸν Φαράντο Λουζή νὰ κατασκευάσῃ τὰ διάστηλα στὸν ναὸ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη στὸ μοναστήρι στὸ Κρυονέρι τῆς Κεφαλονιάς. Τὰ ξύλα καὶ ἡ κατασκευὴ πρέπει νὰ εἶναι ὅμοια μετὸ τοῦ τέμπλου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Ταφιοῦ, ποῦ εἶχε φιλοτεχνήσει ὁ ἴδιος ξυλογλύπτης. Ὁ Μοσκέτης ἔναντι τῆς ἐργασίας ποῦ πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ παίρνει «μετρίτὰ ρεάλια χοντρά δέκα» καὶ δεσμεύεται νὰ μὴ ἀναλάβῃ ἄλλη δουλειὰ στὸ νησί, πρὶν ἀποπερατώσῃ τὸ παραπάνω τέμπλο.

1646 μνη Γενναρίου ἴκοσι, τὴν σήμερον ἐν το Καγγέλο ἐμοῦ Νοταρίου ο παρὸν μάστρο Τζανῆς Μοσκέτις, /² Κοιτηκὸς ἠνταγιαδόρος ἐσυνφώνησε μετὰ τοῦ παρόντος S (igno) r Φαράντος Λουζῆς καὶ περὴν ὑπο /³ σκεσι ο ανοθ(εν) μαστρο Τζουαννης νὰ φτιασι καὶ δουλέψῃ τὰ διάστηλα τῆς ἐκκλησίας του ἀγίου /⁴ Ιω(ανν)ου τοῦ Κρίου νεροῦ με ξηλα ολολάρζηνα, τὴν ὅπιαν ξυλὴν νὰ τὴν ἠγε βαλῆ ἀπὸ λογον /⁵ του ο ἀντὸς μάστορας τὰ οπία διαστηλα νὰ εἶναι ἠσ το δεσένιο καὶ μοδέλλο σὰν ἐκινα ο /⁶ ποῦ ἐφτιασε στὴν ἁγίαν Παρασκεβὴν στὸν Ταφίο, καὶ καλιότερα ὅσον νυπορέσι /⁷ ἠσ τὰ ὅπια νὰ εἶναι κονπράζο καὶ ὁ σταβρὸς μεγάλος, ποῦ πάγι ἀπάνο ἦσ τὰ αὐτὰ διάστηλα, /⁸ ἠνταγιαδὸς καὶ λαβοραδος κατα το πος τοκαρι καὶ χρηζετε νὰ ἀκονπανιάρι καὶ τεριασι /⁹ με τα αὐτὰ διαστηλα. Καὶ διὰ πλερομιν τίς ανοθ(εν) δούλεψης καὶ φατοῦρας ἐσυν /¹⁰ φονησανε οτι ναν του δοσι ο S(igno) r Φαράντος μετρίτὰ

* Τὸ ἐγγράφο τοῦτο ἐπισήμανε στὸ Νοταριακόν Ἀρχεῖον καὶ μοῦ τὸ παραχώρησε ὁ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς ἱατρὸς Γερ. Πεντόγαλος, τὸν ὁποῖο τόσο γι' αὐτὸ ὅσο καὶ γιὰ τίς ἄλλες πληροφορίες του τὸν εὐχαριστῶ.

** Τοῦ Δήμου Ἀρδαβάνη, Νοταρίου στὴν περιοχὴ τῆς Παλικῆς, σώζονται στὸ Ἀρχεῖο 6 βιβλία ποῦ ἀνήκουν

στὴν περίοδο 1623 - 1684. Βλ. Ἀναστασίας Σιφωνίου - Καράπα, Μενελάου Α. Τουρτόγλου, Σπυρίδωνος Ν. Τρωϊάνου, *Τὸ Νοταριακόν Ἀρχεῖον Κεφαλληνίας*, «Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», 16 - 17 (1969 - 1970), Ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 60.

ρεάλια χοντρά τῆς ^{|11} Σπανίας Νο 70, ἦτη εὐδομήντα, τὰ ἐξιντα δύο δια τὴν τεχνὴν του καὶ φατούραν καὶ τὰ ^{|12} οκτὸ διὰ τὰ ξύλα τὰ τράβα, πον γινοντε εὐδομηντα ος ανοθ(εν). Καὶ ἦτη τάβλες ἦχαν ^{|13} χριστή καὶ καρφιὰ στανοθ(εν) διαστήλα καὶ σταυβρό νὰ τὰ διδι ο S (igno) r Φαραντος ἀπὸ ^{|14} λόγου του. Καὶ ὁμολογί ο μαστρο Τζανὶς ἐνόπιον ἐμον καὶ μαρτιρων πὸς ἔλαβε ^{|15} σε καλῶ λογαριασμὸ μετριτα ρεαλια χοντρα δεκα καὶ τὴν παρον ορα λαβενη ^{|16} ετερα ρεαλια τεσσερα πὸν πὸν γινοντε δεκατέσσερα καὶ ἀκομα ετερα ρεαλια ^{|17} οκτό, πον με θελημα του αὐτοῦ μαστροου κονσενιαρι του παροντος εὐλαβεστατου ^{|18} παπα κὺρ Φιλοθέου Κρασὰ διὰ νὰ αγορασουν τὴν ξύλη, ἡγονν τα τραβα, πον ος ανοθ(εν) ^{|19} ὑπαμε, πον κανοννε ολα ρεαλια ἴκοσι δύο, οστε πον μνεσκι ἀκομα νὰ λαβη ^{|20} μετριτα ρεαλια σαραντα οκτό, τὰ ὅπια ὑπο(σ)χετε ὁ S (igno) r Φαραντος νὰ του τὰ δο ^{|21} σι καὶ πληροσι τα δουλεβοντας ο αὐτος μαστροας ἠσε ρατες τρίς, ἦγονν πρωτι ^{|22}, δευτερι καὶ τριτη στὴν ἐξοφλησι. Καὶ νὰ μὴν ἡμπορι ὁ αὐτος μαστροτζανὶς νὰ ^{|23} καταπιασι καὶ νὰ δουλέψι ετερι δουλία ἀρχωντας τὴν παρόν, τὴν οπιαν ἀρχη ^{|24} νὰ ἀγορικατε ἀπὸ τ' ἀβριο καὶ ὀμπροστά. Καὶ ἀδὲν ἦχε τὴν ἀτενδερι καὶ τελιωσι ^{|25} νὰ μὴν ἦνε σοτοπόστος ο S (igno) r Λουζης νὰ του πλερονη τὴν δουλεψη ὅπου ἦχε καμωμένη ^{|26} καὶ νὰ ἡμπορι ναν του παρι οπισσο ἦτη σολδι του ἠθελε ἠχε δομένο. Τὴν οπιαν ^{|27} δουλιαν, ος ανο(θεν) ὑπαμε ὑπο(σ)χετε ο μαστροτζανὶς νὰ τὴν καμι καλη, ὀμορ ^{|28}φι οσὰν ἐκινῆν τῆς ἀγίας Παρασκευῆς καὶ καλιότερι, ος ὑπαμε, καὶ ὀχη τιποτις ^{|29} ὀληγοτερο. Καὶ ουτος ἐμνηναν εὐχαριστήμενα τα διο μερι ἐνοπιον τῶν ἐύλα ^{|30} βεστατων ἱερέων κ(υρί)ου Φιλοθέου Κρασὰ, πον περιλαβένη τάνοθ(εν) ρεαλια οκτὸ ^{|31} καὶ κ(υρί)ου Αντζουλου Κουβαλεα καὶ μ(ισέ)ρ Διμιτρις Λευκοκιλος καὶ θελονν ὑπογράφει ^{|32} βεβωνοντας καὶ τὰ διο μερι ὑπο χιρσο τους.

^{|33} Παπα Φι(λ)οθεος Καρς(ά)ς μαρτ(υ)ρ(ῶ) τανοθε καὶ ὑπογράφα.

^{|34} Ἀγγελος ἱερεὺς ὁ Κουβαλίας μαρτιρῶν τα ἀνοθε καὶ ἠπόνγραφα

^{|35} Δημητριος Λευκοκιλος μαρτιρῶ τάνοθε

^{|36} Τζουάνες Μοσκίτισ βεβεσονο τα ανοθ(εν).

ΣΧΟΛΙΑ

Γιὰ τὴ μὴν τῆς Ἁγίας Ἰωάννη στὸ Κρουονέρι τῆς Κεφαλονιάς (στὴν περιοχὴ τῆς Θηνιάς) ὁ Ἅγ. Τσιτσέλης ἀναφέρει, ὅτι συναντᾶται ἀπὸ τὸ 1630 κέχουσα ἴδιον ἠγούμενον.¹ Τελευταῖος ἠγούμενος ἀνα-

1. Βλ. Ἅγ. Τσιτσέλης, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 357.

φέρεται ὁ Ἰωακείμ Κοντογούρης (1741).¹ Σήμερα δὲν ὑπάρχουν ἀπὸ τὴ μονὴ παρὰ ἐλάχιστα ἐρείπια. Ἀσφαλῶς οὔτε καὶ τὸ ἀναφερόμενο στὸ ἔγγραφο τέμπλο σώθηκε. Οἱ πληροφορίες γενικὰ γιὰ τὸ μοναστήρι εἶναι περιορισμένες, γιατί σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Τσιτσέλη, ποῦ ἐπιβεβαιώθηκε καὶ ἀπὸ δική μας ἔρευνα στὸ Τ.Ι.Α.Κ., δὲν σώθηκε κώδικας του.²

Ἡ συμφωνία αὐτὴ γίνεται σὲ Νοτάριο, ἀντίθετα μὲ τὶς παρακάτω, ποῦ συνάπτονται ἀπευθείας ἀνάμεσα στοὺς ἐνδιαφερομένους.³ Κατὰ παράδοξο τρόπο, ἐνῶ στὸ ἔγγραφο (στιχ. 31 - 32) ἀναφέρεται, ὅτι «... θέλουν υπογράψει βεβωνοντας τα διο μερι υπο χροσ τους» δὲν ὑπάρχει ἢ ὑπογραφή τοῦ Φαράντου Λούζη. Ἡ συμφωνία πραγματοποιήθηκε. Τὸν Σεπτέμβριο ὁμοῦ τοῦ 1647, δηλ. σχεδὸν δύο χρόνια ἀργότερα, δὲν ἔχει ἀκόμη τελειώσει ὁ Μοσκέτης τὴν κατασκευὴ τοῦ τέμπλου. Τὶς μαρτυρίες αὐτὲς ἔχομε ἀπὸ τὴ διαθήκη τοῦ Φαράντου Λούζη, ποῦ συντάσσει στ' Ἀργυστόλι ὁ Νοτάριος Ραφαὴλ Πινιατόρος στὶς 15 Σεπτεμβρίου 1647 καὶ στὴν ὁποία διαβάζομε σχετικὰ :

«... τα διάστιλα ὅπου ἐχὶ να κάμι ὁ μ(ισὲ)ρ Τζανέτος Μοσκέτης ιταγιαδούρος τὸν εχο... πλερομενο εις σε σιτ εσιβαστικαμε, ὡς διαλαμβάνοι το σκριτο μου, καὶ δὲν του χροστὸ αλο παρεξες ρεάλια ενέα, πλεο λιγοτερα, να του κάμο τὴν αποπλιρομί, καὶ δια τα ὅπια να τον εστῆνεβον τοσο ι πατέρες τοῦ αυτοῦ ναοῦ, ὅσον καὶ ο υἱός μου δια να τα τελίσι καὶ τελιόνοντές τα να ἐνε ομπλιγάδος ο υἱός μου S (igno)r Γιάκουμος νὰ δίνι το χροσάφι δια να τα χροσόσου...» (Τ.Ι.Α.Κ., Νοταριακὸν Ἀρχεῖο, Φ.Π. 33, Νοτάριος Ραφαὴλ Πινιατόρος, βιβλίο ἐτῶν 1645 - 1649, φ. 117ν.

Στίχ. 2. «S (igno)r Φαράντος Λούζης». Ἀνήκει σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικὲς οἰκογένειες στὸ Ληξούρι, ποῦ φθάνει μέχρι τὴν ἐποχὴ μας.⁴

Ὁ Φαράντος Λούζης συναντᾶται στὰ 1621 (Νοεμβρίου 4) νὰ συνάπτῃ συμφωνία μὲ τὸν Πιέρο Μαντζαβίνο.⁵ Στὰ 1625 (Δεκεμβρίου 25) εἶναι ὑποψήφιος γαστάλδος στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Σπυριδωνοῦ στὸ

1. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., σ. 358.

2. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., σ. 357.

3. Παρόμοια γίνονταν οἱ συμφωνίες σχετικὰ μὲ τοὺς ξυλογλύπτες, κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ, στὸν Χάνδακα Κρήτης, βλ. Μαρίας Καζανάκη, ὁ. π., σ. 256.

4. Περισσότερα γιὰ τὴν οἰκογένεια Λούζη στὸν Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Α',

σσ. 335 - 344. Πρβλ. καὶ Ἀνθίμου Μαζαράκη, Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ἐν Βενετίᾳ, 1843, σσ. 556 - 584.

5. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., Ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχεῖον, Κώδικας μονῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Βαρδιάνων, ἐτῶν 1621 - 1810, σ. φ. 8ν.

Ληξούρι, όπου αποτυχαίνει.¹ Ἄλλὰ ἀργότερα ἐπισημαίνεται συναδελφός καὶ γαστάλδος στὸν ἴδιο ναό.² Ὁ γιὸς τοῦ Φαράντου Κωνσταντῆ Λούζης θὰ συνεχίσει τὴν παράδοση τῆς οἰκογένειάς του καὶ στὰ 1719 θὰ τὸν συναντήσωμε συνάδελφο καὶ γαστάλδο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.³ Κι ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια (1746 - 1753) θὰ ἐπισημανθοῦν οἱ ἐγγονοὶ του, γιοὶ τοῦ Κωνσταντῆ, Ἄντζουλος καὶ Νικόλαος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος γίνεται γαστάλδος τοῦ ἴδιου ναοῦ.⁴

Στίχ. 4. «*μὲ ξηλα ολολάρξηνα*»: Συνήθως στὴν κατασκευὴ τῶν τέμπλων κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ χρησιμοποιοῦσαν ξύλο ἀπὸ κυπαρίσσι, τόσο στὴν Κεφαλονιά,⁵ ὅσο καὶ σ' ἄλλες περιοχές, ὅπου εἶχε ἀναπτυχθῆ ἡ ξυλογλυπτικὴ.⁶ Ἡ χρῆση τῆς λάρικας (κωνοφόρου δένδρου, ποὺ δίνει ξύλο πολὺ καλῆς ποιότητος) ἦταν ἀσφαλῶς σπανιότερη, γιὰτὶ κόστιζε πολὺ. Ἡ Μαρία Καζανάκη (δ. π., σ. 256, σημ. 23), μιλώντας γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ξυλογλυπτικὴ στὸν Χάνδακα κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀναφέρει μόνον μιὰ περίπτωση, ὅπου κατασκευάζεται «τὸ ρεστος (τοῦ σταυροῦ) ντε λάριξε».⁷ Στὴν Κεφαλονιά, ὅμως, φαίνεται πὼς τὰ ἔσοδα τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν ναῶν ἐπέτρεπαν τὴν εὐρύτερη χρῆση τῆς λάρικας, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὶς μαρτυρίες ποὺ ἔχομε τόσο ἀπὸ τὰ ἐγγράφα 1 καὶ 2, ὅσο καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές.⁸

Στίχ. 6. «*ἀγίαν Παρασκευὴν στὸν Ταφίο*». Τὸ μοναστήρι τοῦ Ταφιοῦ βρισκόταν παλιότερα πολὺ κοντὰ στὴ σωζόμενη σήμερα μονὴ Κηπουραίων. Στὴ θέση του ἐρείπια μόνον ἔχουν ἀπομείνει. Σύμφωνα με τὶς πληροφορίες τοῦ Τσιτσέλη θεωρεῖται πολὺ παλιό, χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται γνωστὸ πότε ἀκριβῶς χτίστηκε.⁹ Ἀρκετὲς μαρτυρίες γι' αὐτὸ

1. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., Κώδικα ναοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Ληξουρίου, φ. 116r.

2. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., φ. 127r.

3. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., φφ. 57v καὶ 63v - 64r. Στὸ φ. 58r, σὲ κατάλογο ἀδελφῶν τοῦ ναοῦ, ἀναφέρεται: «Sr Κοσταντῆς Λούζης τοῦ ποτε Sr Φαράντου».

4. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., φφ. 83r καὶ 103v, ὅπου ὁ Ἄντζουλος Λούζης τοῦ «Sr Κοσταντῆ» ἀναφέρεται καὶ ὑπογράφει σὰν γαστάλδος τοῦ ναοῦ. Στὸ φ. 88v ὁ Νικόλαος Λούζης βεβαιώνει ἐνυπόγραφα γιὰ τὸν ἀδελφὸ

τοῦ Ἄντζουλο.

5. Γεωργ. Ν. Μοσχοπούλου, δ. π., ὅπου ἀναφέρεται ἡ κατασκευὴ τοῦ τέμπλου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Χαβριάτων ἀπὸ κυπαρίσσια.

6. Βλ. Μαρίας Καζανάκη, δ. π., σ. 256.

7. Βλ. Μαρίας Καζανάκη, δ. π., σ. 256, σημ. 23.

8. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., Κώδικας ναοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος Ληξουρίου, φ. 143v.

9. Βλ. Η. Τσιτσέλη, δ. π., τόμ. Β', σ. 337.

έχουμε από τὸ 1592 ἀφότου ἀρχίζει ὁ σωζόμενος Κώδικας τοῦ μοναστηριοῦ.¹

Στιχ. 18. «παπα κὺρ Φιλοθέου Κρασά». Ἄγνωστος ἀπὸ ἄλλες πηγές. Ἡ οἰκογένεια τῶν Κρασάδων εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ παλιές τοῦ νησιοῦ καὶ μνημονεύεται τὸν ΙΓ' αἰώνα.² Ἡ οἰκογένεια Κρασά ἀπὸ τὸν ΙΣΤ' αἰώνα περιλαμβάνεται στοὺς εὐγενεῖς τῆς Κεφαλονιάς καὶ μέλη της ἀναδείχτηκαν ὡς πολιτικοί, πρεσβευτές, ἰατροί, λόγιοι.³ Ἡ ἐπωνυμία σώζεται καὶ σήμερα στὴν Κεφαλονιά.

Στίχ. 22 - 23. «και να μίν ηηπορι ο αυτος μαστροτζανις να καταπιασι και να δουλέφι ετερι δουλία»: Οἱ ὄροι αὐτοί, πού περιέχονται στὴ συμφωνία, τονίζουν τὴ ζήτηση πού ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὸ νησί ὅσον ἀφορᾷ στὴν τέχνη τοῦ ξυλογλύπτη. Κάτι παρόμοιο συναντοῦμε καὶ στὴ συμφωνία τοῦ Ἄντζολου Μοσκέτη μὲ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γερασίμου (ἔγγρ. 5). Ἀκόμη συνάγεται ὅτι οἱ τεχνίτες αὐτοῦ τοῦ εἴδους θὰ ἦταν τότε ἐλάχιστοι στὸ νησί. Ἀλλὰ καὶ περισσότεροι νὰ ἦταν μὲ τὸν ὄργανο τῆς ἀνοικοδόμησης τῶν ἐκκλησιῶν πού ὑπῆρχε ἡ ζήτηση ἦταν πάντα μεγάλη.⁴

Στίχ. 31. «Κ(υρί)ου Αντζουλου Κουβαλα και μ(ισέ)ρ Διμιτρις Λευκόκιλος». Ὁ Ἄντζολος Κουβαλάς (ἢ Ἄγγελος Κουβαλιᾶς), ἱερέας, πού ὑπογράφει καὶ ὡς μάρτυρας, εἶναι ἄγνωστος ἀπὸ ἄλλη πηγὴ. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Λευκόκοιλων γνωρίζουμε, ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴ Μεθώνη καὶ κατέφυγε στὴν Κεφαλονιά πρὶν ἀπὸ τὸ 1505⁵ καὶ ὅτι ἀπονέμονται σ' αὐτὴ κτήματα ἀπὸ τοὺς Βενετούς.⁶ Ἡ οἰκογένεια ἀναγράφει

1. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., ὅ. π., Κώδικας μονῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Ταφιοῦ (1592 - 1648). Ὁ Τσιτσέλης, ὅ. π., σ. 337, ἀγνοεῖ αὐτὸν τὸν Κώδικα καὶ ἀναφέρει νεώτερο, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1647, σωζόμενο «παρὰ τῷ μακαρίτῃ Μαρ. Τ. Χαριτάτῳ». Πιθανῶς πρόκειται γιὰ τὸν ἀμέσως ἐπόμενο τοῦ σωζόμενου σήμερα στὸ Τ.Ι.Α.Κ., γιατί ὁ τελευταῖος τελειώνει στὰ 1648. Στὸν ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸν Τσιτσέλη Κώδικα ἀξιομνημόνευτη εἶναι ἡ παρουσία Μηνιάττηδων καὶ Δαμοδῶν, ὡς ἡγουμένων τῆς μονῆς, Τσιτσέλης, ὅ. π., σ. 338.

2. Βλ. Θ. Τζαννετάτου, *Τὸ Πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κε-*

φαλληνίας τοῦ 1264 καὶ ἡ Ἐπιτομὴ αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 150.

3. Γενικά γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Κρασάδων στὸν Τσιτσέλη, ὅ. π., τόμ. Α', σσ. 277 - 282. Πρβλ. καὶ Marino e Nicolo Pignatorre, *Memorie storiche e critiche dell' isola di Cefalonia dai tempi eroici alla caduta della Repubblica Veneta*, tom. II, Corfu 1889, pag. 297.

4. Βλ. Εἰσαγωγή.

5. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὅ. π., τόμ. Β', σ. 312.

6. Βλ. G. N. Sathas, *Documents inédits, relatifs à l' histoire de la Grèce au moyen âge*, tom. V, Paris MDCCLXXXIII, σ. 161, ὅπου ὁ

φεται στον κατάλογο τῶν εὐγενῶν τοῦ νησιοῦ ἀνάμεσα στὰ 1593 - 1604¹. Τὴν παρουσία ἐπίσης τῆς ἴδιας οἰκογένειας στὴ Ζάκυνθο σημειώνει ὁ Χιώτης, ποὺ τὴν ἀναφέρει ἀνάμεσα στοὺς εὐγενεῖς ποὺ γράφτηκαν στὴ «χρυσὴ βίβλο» στὰ 1483 - 1580.²

2. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΖΟΛΟΥ ΜΟΣΚΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΤΕΜΠΛΟΥ ΤΗΣ «ΜΕΣΑ» ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ (ΑΓΙΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ).

1668

Ἰουλίου 20

Τ.Ι.Α.Κ., Ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχεῖον, Κώδικας μονῆς Ἀγίου Γερασίμου, ἐτῶν 1603 - 1672, φ. 444^Γ.

Π ε ρ ῖ λ η ψ η : Ὁ ξυλογλύπτης Ἀντζολος Μοσκέτης συνάπτει συμφωνία μὲ τὸν ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Νέας Ἱερουσαλήμ (Ἀγίου Γερασίμου) Κλήμη Βάλσαμο νὰ κατασκευάσῃ τὰ διάστημα τῆς «μέσα» ἐκκλησίας. Στὴν κατασκευὴ θὰ χρησιμοποίησῃ ξύλα κυπαρισσένια. Οἱ πόρτες ὅμως καὶ οἱ ποδιές θὰ κατασκευασθοῦν ἀπὸ λάρικα, καθὼς καὶ «δύο ταυλόνια δελάρζο». Στὴ συμφωνία παρίσταται καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Γρούσπας Ἀνθιμος Βάλσαμος, ποὺ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωση νὰ προμηθεύσῃ στὸν Μοσκέτη τὰ ἀπαιτούμενα ξύλα ἀπὸ τὴ Γρούσπα.

1668 Ἰουλίου 20. Ἐπει(δὴ) καὶ ὁ καθηγούμεν(ος) τοῦ μοναστηρίου τῆς² Νέ(ας) Ἱ(ερουσα)λήμ Κ(ύριο)ς Κλήμης Βάλσαμος ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὰ διαστῖλα τῆς μέσα ἐκκλη³σί(α)ς, ἐπαρακάλεσε τὸν μ(ισέ)ρ Ἀντζολο ἰνταγιαδόρο τὸ πίκλην Μοσκέτη, νὰν τοῦ⁴ εὐρῆ τὴν ἀπάσαν ξιλήν κυπαρισσένια, ὅλη τράβες κολόνες τα σφαλιστάρια⁵ καὶ πόρτες ἀπάνον καὶ ποδιές λάρζινες καὶ δύο ταυλόνια δελάρζο. Καὶ τὴν σήμερον⁶ ὁ αὐτὸς μ(ισέ)ρ Ἀντζουλος ἦλθε ἐδῶ εἰς τὸ μοναστήρι μὲ τὸν πανοσιωτ(ατο)ν καθηγον⁷μ(εν)ον τῆς σεβασμεί(ας) μ(ονῆ)ς

Πέτρος καὶ Κωνσταντῖνος Λευκόκοι-
λοι ζητοῦν ἐπικύρωση τῶν ἀπονεμη-
θέντων κτημάτων ἀπὸ τὸν πρῶτο προ-
νοητὴ τοῦ νησιοῦ ΑΙ. Salamon καὶ
δοῦ ἀναφέρεται σχετικὰ: «MDV, die
XXIII januarii, sono comparsi a la
presentia de la Signoria nostra
Piestro e Costantin Lephcochillo
fratel Mothonei benemeriti del Sta-
to nostro, reverentur supplicando
che se vogliamo deguar confirmarli
certe concession de vigne, terreni

et malini per el nobel homo Alu-
vise Salamon tunc, temporis pro-
vedator nostro a la Zaphalonia facte
a soprannominati fratelli per el viver
loro in quel luogo».

1. Βλ. Η. Τσιτσέλη, δ. π., τόμ. Β', σ. 312.

2. Βλ. Π. Χιώτη, Ἱστορικὰ ἀπο-
μνημονεύματα, τόμ. 3, σ. 958. Πρβλ.
καὶ Η. Τσιτσέλη, δ. π., τόμ. Β', σ.
312, σμ. 4.

τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπονομαζομένου τῆς Γροῦσπας Κ(ύριο)ν Ἄνθη-
 μ(ον) |⁸ Βάλσαμον, λέγοντας τὸ πῶς τὴν ἠῦρε τὴν ξιλή ὄλη διὰ ρ(εά)-
 λ(ια) 16 καὶ εἰς τὰ |⁹ ἄνωθ(εν) 16 ρ(εά)λι(ια) ἔλαβε ὁ αὐτὸς μ(ισέ)ρ
 Ἄντζολος ἀκόντο ράσο μπράτζα 40 |¹⁰ καὶ ὅτι τὰ πουλισε μὲ τὴν συνι-
 δῆσιω του νὰν τοῦ τα μπονιφικάρη. Καὶ ἐμείναν |¹¹ εἰς τέλειον συνιβα-
 σμὸν νὰν τα φτιαση νὰν τὰ φέρη ἐδῶ εἰς τὸ μοναστήρι στελνοντάς |¹²
 του εἰς τὸ μοναστηρι(ον) ἄν(θρωπ)ον ἐδικόν του νὰ ἔλθῃ ὁ αὐτὸς μ(ισέ)ρ
 Ἄντζολος μὲ ὄμπ |¹³λιγο νὰν τὰ βάλῃ εἰς τὸν τόπο τους καὶ ὅτι ἔξοδον
 δράμει νὰ εἶναι διὰ τὸ μοναστή |¹⁴ριον. Καὶ διὰ τὸν κόπο τῆς φτιάσης
 ὡς ἂν τὰ φέρη ἐδῶ νὰ λαβένη 40 ρ(εά)λ(ια) καὶ ὅς τὸ |¹⁵ μέντρε τοῦτ(ο),
 ἂν χρειασθῇ τίποτε ἀφίνει ὀρδινίαν τοῦ καθηγουμένου τῆς Γροῦ |¹⁶σπας
 νὰ λαβενῇ ἀπὸ τὸ μοναστήριον, καὶ ὁ ἄνωθ(εν) καθηγουμ(εν)ος τῆς
 Γροῦσπας νὰ |¹⁷ κἀνῃ καουτζιὸν τοῦ μοναστηρίου τῆς Νέας |¹⁸Ι(ερου-
 σα)λήμ καὶ νὰ εἶναι ὀμπλιγάδος ὁ κα |¹⁸θηγούμεν(ος) νὰν τοῦ δύνῃ ἔξω
 ἀπὸ τὰ 30 ρ(εά)λ(ια) διὰ τὴν ἔξοδόν του σιτάρι |¹⁹ τῆς ριβας κάρ(τα)
 4 καὶ ἓνα ἀσκι πρένζα λίτρες 50 καὶ ἓνα σφα |²⁰ κτὸ παχὺ εἰς τὸν μισεμό
 του καὶ οὕτως ἐμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη, θέ(λ)λονν |²¹ ὑπογράψει.

|²² † Ἄνθ(ι)μος ἰ(ερομόναχο)ς ὁ Βάλσαμος ἤμουν παρὸν εἰς τὸν
 συνηθασμὸν τους |²³ καὶ βεβαιώνω ὅς ἄ(νω)θ(εν).

|²⁴ Ἄνθημ(ος) ἰεροδιάκ(ονο)ς ὁ Βάλσαμ(ος) παρακαλεστός ἀπὸ
 τὰ μέρη ἔγραφα.

ΣΧΟΛΙΑ

Ἡ συμφωνία συντάσσεται στὸ μοναστήρι τῆς Νέας Ἱερουσαλήμ¹
 (Ἁγίου Γερασίμου Ὁμαλῶν) ἀπὸ τὸν ἰεροδιάκονο Ἄνθιμο Βάλσαμο,
 ὅπου παραβρίσκειται καὶ ὑπογράφει σὰν μάρτυρας ὁ ἡγούμενος τοῦ μο-
 ναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Γροῦσπας, ἰερομόναχος Ἄνθιμος
 Βάλσαμος. Στὴ συμφωνία δὲν ὑπάρχουν οἱ ὑπογραφές τῶν συμβαλλο-

1. Τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γερα-
 σίμου τῶν Ὁμαλῶν, ποὺ μετὰ τὴν
 ἱδρυσὴ του ἀπὸ τὸν Ἅγιο καὶ πέρα
 ἀκόμη ἀπὸ τὸν θάνατό του ὀνομάζεται
 Νέα Ἱερουσαλήμ, ἔχει χριστιανὴ
 θέση παλαιότερης μονῆς, τῆς ὁποίας
 ἡ ὑπαρξὴ σημειώνεται στὸν Π' αἰῶνα,
 βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ.
 252 καὶ σημ. 2. Περισσότερες πληρο-
 φορίες γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς Νέας

Ἱερουσαλήμ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Τσιτσέλη,
 ὁ. π., σσ. 250 - 271, βλ. στοῦ Ἰωάν-
 νου Π. Λοβέρδου Κωστή, Ἱστορία
 τῆς Νήσου Κεφαλληνίας, Δοκίμιον
 συγγραφὴν ἰταλιστὶ (ἐξελληνισθὲν ὑπὸ
 Παύλου Κων. Γρατουάτου), Ἐν Κε-
 φαλληνίᾳ 1888, σ. 127. Πρβλ. καὶ
 Κων. Γ. Γκέλη, Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος
 Κεφαλληνίας, Ἀθήναι 1975, σσ. 71 -
 74.

μένων, γεγονός συνηθισμένο στους Κώδικες τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

Ἡ «μέσα ἐκκλησία» στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ ἔγγραφο εἶναι ὁ παλιότερος ναὸς τοῦ μοναστηριοῦ, ποῦ ἦταν χτισμένος μέσα στὸν περίβολο, ὅπου ἀκριβῶς σήμερα βρίσκεται ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Κοίμησης, ἀφιερωμένη πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἁγίου Γερασίμου στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.¹ Ὁ ὅρος «μέσα ἐκκλησία» χρησιμοποιεῖται σὲ διάκριση μὲ τὸ ναό, ποῦ, ἀφιερωμένος εἰδικὰ στὸν Ἅγιο, χτίστηκε ἀργότερα ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο, ΒΑ τοῦ μικροῦ ναοῦ, ὅπου σήμερα σώζονται μόνο τὰ ὑπολείμματα τοῦ θυσιαστηρίου, γιατί ὁ ἴδιος ὁ ναὸς καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1953. Ὁ Τσιτσέλης μνημονεύει αὐτὴ τὴ διάκριση ἀπὸ 1627: «τῷ 1672 ἀπαντᾷ ἡ μέσα καὶ ἔξω ἐκκλησία, οὔσης τῆς νεοκτίστου βεβαίως ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς παλαιᾶς μονῆς».² Πιθανώτατα ὁ Τσιτσέλης παίρνει τὴ πληροφορία αὐτὴ ἀπὸ τὸ παρακάτω ἔγγραφο(4). Μὲ τὸ ἔγγραφο ὅμως τοῦτο, ποῦ ἐκδόθηκε, ἡ μνεία τῆς διάκρισης τῶν δύο ναῶν ἔρχεται 4 χρόνια νωρίτερα (1668).

Στίχ. 2. «*Κ(ύρι)ος Κλήμης Βάλσαμος*»: Ὁ Κλήμης Βάλσαμος ὑπῆρξε Πρωτοσύγγελος στὴν Κεφαλονιά.³ Ἡγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου ἐκλέγεται στίς 18 Φεβρουαρίου 1642, σὰν διάδοχος τοῦ Ἱερεμῖα Κατσαῖτη. Σὲ ἀπόσπασμα τοῦ πρακτικοῦ ἐκλογῆς του, ποῦ ἐκδίδει ὁ Τσιτσέλης, ὁ τότε ἐπίσκοπος τῆς Κεφαλονιάς Μακάριος Πανᾶς (1650 - 1655) ἀναφέρει: «...τούτου δὲ τοῦ θεοφιλεστάτου [ἐνν. τὸν Κατσαῖτη] ἐν γήρει μακρῷ ἐλάσαντος, ζῶντος μετεκλήθη παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερᾶς συνοδείας διὰ ἡγούμενος τῆς ἀνωθεν θείας μονῆς, ὁ πανοσιώτατος καὶ λογιώτατος κύριος Κλήμης ὁ Βάλσαμος».⁴ Ὁ ἴδιος ὁ Τσιτσέλης ἀναφέρει καὶ δευτέρη περίοδο ἡγουμενίας τοῦ Κλήμη στὰ 1670 - 1676. Πέθανε στίς 23 Ἰανουαρίου 1676.⁵ Στους Κώδικες τῆς μονῆς ἐπισημάναμε τὸν Βάλσαμο σὰν ἡγούμενο

1. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 255, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι μέσα στὴν ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου θάφτηκε ὁ Ἅγιος μετὰ τὸν θάνατό του (15 Αὐγούστου 1579).

2. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 266.

3. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 263, ὅπου, ἀναφέροντας τοὺς ἡγου-

μένους τῆς μονῆς Ἁγίου Γερασίμου, γράφει ἀκριβῶς γιὰ τὸν Κλήμη Βάλσαμο: «1652 Κλήμης Βάλσαμος, πρωτοσύγγελος τῆς νήσου, ἄγνωστον ἀπὸ τίνος ἔτους ἡγουμενεύσας».

4. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Α', σ. 234.

5. Βλ. Η. Τσιτσέλη, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 264.

τόσο πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1652, ὅσο και μετὰ τὴν χρονολογία αὐτὴ (καὶ πάντως πρὶν ἀπὸ τὸ 1670).¹

Στίχ. 7. «τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπονομαζομένου τῆς Γροῦσπας»: Τὸ μοναστήρι αὐτὸ ὑπῆρχε στὸ ΒΑ μέρος τοῦ ὄρους Αἴνου, σὲ μικρὸ ὄροπέδιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀρχίζει τὸ δάσος τῶν ἐλάτων καὶ ποὺ πολὺ πιθανὸ ζύλα ἀπὸ ἔλατα ἦταν ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος στὴ συμφωνία. Τὸ μοναστήρι εἶχε μεγάλη περιουσία ἀπὸ ἐλιές καὶ ἀμπέλια. Κτήτορας τοῦ μοναστηριοῦ μνημονεύεται ὁ Νικόλαος Ἰακώβου Ζερβός. Διαλύθηκε τὸ 1805.² Στὸ Τ.Ι.Α.Κ., σήμερα, σώζεται Κώδικας καὶ Κτηματολόγιο τῆς μονῆς.³

Στίχ. 7 - 8. *Κ(ύρι)ον Ἄνθημ(ον) Βάλσαμον*»: Τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμό του συμπίπτει μὲ τὸν ἱεροδιάκονο τῆς μονῆς Ἁγ. Γερασίμου, ποὺ συντάσσει τὸ ἔγγραφο. Χωρὶς ἀμφιβολία δὲν πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο, γιὰ τὸ ἔγγραφο φέρει καὶ τῶν δύο τίς ὑπογραφές. Πάντως ὁ Τσιτσέλης δὲν τὸν μνημονεύει ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα τῶν ἡγουμένων τῆς Γρούσπας ποὺ δημοσιεύει⁴ ἀλλ' οὔτε καὶ μεῖς ἐντοπίσαμε τὸν ἡγούμενο αὐτὸν στὸ Κώδικα τῆς μονῆς, ποὺ σώζεται, γιὰ τὸ ὁ κώδικας παρουσιάζει μεγάλα χάσματα, εἰδικὰ στὰ χρόνια ποὺ ἀναφέρεται ὁ Ἄνθιμος Βάλσαμος.⁵

Στίχ. 24. «Ἄνθημ(ος) ἱεροδιάκ(ον)ος ὁ Βάλσαμ(ος)»: Γράφει τὴ συμφωνία καὶ ἡ παρουσία του εἶναι συχνὴ στοὺς κώδικες τῆς μονῆς ἁγίου Γερασίμου, ὅπου ὑπογράφει ὡς συντάκτης ἐγγράφων.⁶

1. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., Κώδικας μονῆς Ἁγ. Γερασίμου ἐτῶν 1613 - 1665, φφ. 22r, 56 v, 59r, 72v, 79v-80r καὶ ἐτῶν (1602 - 1722), φφ. 56r, 116r, 116v, 128v, 174r.

2. Βλ. Η. Τσιτσέλη, δ. π., τόμ. Β', σ. 366.

3. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., ὅπου σώζεται σὲ κακὴ κατάστασις ὁ Κώδικας ποὺ περιέχει ἔγγραφα ἐτῶν 1614 - 1801. Γιὰ τὴν περιουσία τῆς Γρούσπας βλ. δ. π., φακ. «Καταργημένοι μοναί, περιουσιακὰ Ι. Μονῆς Ἁγ. Νι-

κολάου Γρούσπας» καὶ φακ. «Κτηματολόγια καταργηθεισῶν μονῶν (1805 - 1806)», ὑποφ. IV καὶ V.

4. Η. Τσιτσέλη, δ. π., τόμ. Β', σσ. 366 - 367.

5. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., Κώδικα μονῆς Ἁγίου Νικολάου Γρούσπας, ἐτῶν 1614 - 1801.

6. Βλ. Τ.Ι.Α.Κ., δ. π., Κώδικες μονῆς Ἁγίου Γερασίμου, ἐτῶν (1613 - 1665), φ. 74r, καὶ ἐτῶν (1675 - 1763), φ. 12r - 12v. Ἐπίσης στὸν Κώδικα Ε' τῆς ἴδιας μονῆς, φφ. 12r, 20v κ. ἀ.

3. ΒΕΟΦΛΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ
ΣΤΟΝ ΑΝΤΖΟΛΟ ΜΟΣΚΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΤΕΜΠΛΟΥ
ΚΑΙ ΚΟΥΒΟΥΚΛΙΟΥ ΤΗΣ «ΜΕΣΑ» ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

1671

Δεκεμβρίου 29

Τ.Ι.Α.Κ., Ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχεῖον, Κώδικας μονῆς Ἀγίου Γερασίμου, ἐτῶν 1603 - 1672.

Περίληψη: Ὁ Ἀντζολος Μοσκέτης ἐξοφλεῖται γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τέμπλου καὶ τοῦ κουβουκλίου τοῦ Ἀγίου στὴ «μέσα» ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ. Κατὰ τὴν ἐξόφληση λαβαίνει 65 ρεάλια γιὰ τὴν προσωπικὴ ἐργασία του καὶ 11 γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν ξύλων.

1671 Δεκεμβριὸν 29. Τὴν σήμερον ἔλαβε ὁ μ(ισὲ)ρ Ἀντζουλ(ος) ἰνταγιαδὸρ(ος) /² τὸ πικλ(ην) Μοσκέτης, ἔλαβε τ(ὴν) τελείαν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν δουλειὰ ὅπου ἔκαμε τῆς μέσα /³ ἐκκλησί(ας), ἤγγουν εἰς τὰ διάστ(ηλα) τοῦ ἁγίου βήματος καὶ κουβούκλι τοῦ Ἀγίου εἰς τὴν ὁποῖαν δουλειὰν /⁴ διὰ τὰ διάστ(ηλα) τοῦ ἁγίου βήματος ρ(εά)λ(ια) 40 καὶ διὰ τὸ κουβούκλι ρ(εά)λ(ια) 25 καὶ διὰ τὰ ξύλ(α) ὅπου εἶ- /⁵ χε ἀγορασμένα, ὅπου ἤφερε, ρ(εά)λ(ια) 11 γίνετ(αι) ἢ ὀλοτῆς ρ(εα)λ(ια) 76 καὶ κρᾶζετ(αι) πληρομ(εν)ος καὶ εὐχαριστημ(εν)ος /⁶ ὑπόσχοντας εἰς τὸν γυρισμὸν του νὰ τὰ τελειόσῃ εἰς ὅτι εἶναι ἀπόστα. Καὶ διὰ πίστεως ἀληθεί(ας) /⁷ ἐγένετο τὸ παρ(όν).

⁸ Ἀθνημος ἱεροδιάκ(ον)ος Βάλσαμ(ος) παρακαλεστὸς ἀπὸ τὰ μέρη ἐγραψ(α).

ΣΧΟΛΙΑ

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ὅπως καὶ τὴν προηγούμενη συμφωνία, συντάσσει ὁ Ἀθνημος Βάλσαμος, ἱεροδιάκονος τοῦ μοναστηριοῦ. Στὸ στίχο 3 ἀναφέρεται «κουβούκλι τοῦ Ἀγίου». Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὸ κουβούκλιο τῆς Ἀγίας Τράπεζας καὶ ὄχι γιὰ κείνο ποῦ καλύπτει τὸ ἱερὸ Σκήνωμα. Γιατὶ στὴν παρακάτω συμφωνία (ἔγγρ. 4) γίνεται μνεία καὶ κουβουκλίου τῆς «ἔξω» ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ ὑπῆρχαν δύο κουβούκλια, ἓνα γιὰ κάθε ναό. Ἀπὸ τὸ στίχο 6 ἐξάλλου συνάγεται ὅτι ὁ Μοσκέτης ἐτομαζόταν νὰ ταξιδέψῃ στὴ Ζάκυνθο (βλ. καὶ ἔγγρ. 4, στίχ. 6).

4. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΖΟΛΟΥ ΜΟΣΚΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
ΤΕΜΠΛΟΥ ΚΑΙ ΚΟΥΒΟΥΚΛΙΟΥ ΤΗΣ ΞΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ.

1672

Φεβρουαρίου 3

Τ.Ι.Α.Κ., Ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχεῖον, Κώδικας μονῆς Ἁγίου Γερα-
σίμου, ἐτῶν 1603 - 1672, φ. 445^Γ.

Περίληψη: Ὁ Ἀντζολος Μοσκέτης ἀναλαμβάνει τὴν κατασκευὴ τῶν διαστήλων καὶ τοῦ κουβουκλίου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γερασίμου, ποὺ ἦταν χτισμένη ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο τῆς μονῆς. Στὴ συμφωνία ὑπάρχουν ὄροι: α) ἡ ἐργασία νὰ εἶναι ὅμοια μὲ τοῦ τέμπλου καὶ τοῦ κουβουκλίου τῆς «μέσα» ἐκκλησίας καὶ β) νὰ μὴν ἀναλάβῃ ἄλλη δουλειὰ στὴν Κεφαλονιά, προτοῦ νὰ τελειώσῃ ἡ κατασκευὴ ποὺ ὀρίζεται στὴ συμφωνία. Ἀντίτιμο τῆς ἐργασίας τοῦ ξυλογλύπτῃ καθορίστηκε τὸ ποσὸ τῶν 60 ρεαλίων.

1672 Φεβρουαρίον 3. Ἐσωθ(εν) τῆς μάνδρας τοῦ μοναστηρίου τῆς Νέ(ας) Ἰ(ερονσα)λήμ. τὴν σήμερον¹² ὁ καθηγούμ(ενος) κ(ύριος) Κλήμης Βάλσαμ(ος) ἦλθεν εἰς συμφωνίαν μετ(ὰ) τοῦ μ(ισέ)ρ Ἀντζουλου ἰνταγιαδόρου¹³ τὸ πίκλην Μοσκέτη Κρητικῶ νάφτιαση τὰ διαστιλ(α) τῆς ἔξω ἐκκλησ(ας) τοῦ Ἁγίου Γερασί(μ)ου¹⁴ μὲ δύο τραβες καὶ κολονέτες φουρνί(δες, ἦγουν μὲ πόρτες, ποδιές καὶ σφαλιστάρια εἰς τὸν τροπ(ον)¹⁵ ὅπου εἶναι μέσα ἐκκλησία φτιασμένη ὁμ(οί)ως καὶ τὸ κουβούκλι(ον) τῆς ἔξω ἐκκλησί(ας) ὡς εἶναι καὶ¹⁶ τῆς μέσας καὶ τελειόντας τὸ καλὸ γύρισμα ἀπὸ τὴν Ζάκωνθ(ον) νὰ εἶναι ὁμπλιγάδος νὰ μ(ῆ)¹⁷ ἀρχιση καμί(αν) ἄλλη δουλεί(αν) ἀδῶ εἰς τὴν Κεφαλληνί(αν) καὶ ὁ προρορηθῆς καθηγούμ(ενος)¹⁸ νὰν τοῦ δόση διὰ τὰ ἄνω(θεν) διαστιλ(α) καὶ κουβούκλιον ρ(εα)λ(ια) τῶν ἀριθμῶν ἐξήκοντα¹⁹ τὰ μισὰ ἄσπρα μετριτὰ καὶ τα ἄλλα ἰμῆσα εἰς τόσον πρῶγμα τῆς ἀρεσκ(είας) του.¹⁰ Καί, τὰ μετριτὰ νὰν τοῦ τὰ δόση εἰς τὴν νέαν ἰσοδιὰν ὅπου ἀγρικῆτ(αι) ὁμπρός¹¹ τοῦ Αἰγούστου. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη καὶ τὴν σήμερον ἔλαβε δύο¹² ζευγάρια σερντόνια σκούλινα τὸ ἓνα ζευγάρι δουλεμένα μὲ τὸ βελόν(ι), πλατιά τὰ μέ(ρ)¹³λα του μίαν ἀπαλάμην καὶ τὸ ἄλ(ο) ζευγάρι εἶναι τῆς μόδας μὲ δύο δάκτυλα ξόμπλι.

¹⁴Τὰ ἐβαλοντάραν μὲ εὐχαρίστησιν τοῦ αὐτοῦ μ(ισέ)ρ Ἀντζουλου ρ(εά)λ(ια) 25 καὶ ἀκον¹⁵ το τῶν μετριτ(ῶν) ρ(εά)λ(ια) 4. Μένη νὰ λάβῃ ρ(εά)λ(ια) 31 διὰ πίστεως ἀληθεί(ας) ἔκαμα τὸ παρ(όν).

¹⁶Ἀριθμ(ος) ἱεροδιά(κονος) ὁ Βάλσαμ(ος) παρακαλεστός ἀπὸ τὰ μέρη [ἔγραφα].

ΣΧΟΛΙΑ

Τὸ ἔγγραφο συντάσσει ὁ ἴδιος ἱεροδιάκονος Ἄνθιμος Βάλσαμος, πὸν εἶχε συντάξει καὶ τὶς προηγούμενες συμφωνίες τῆς μονῆς μὲ τὸν Μοσκέτη. Ἡ ἔξω ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Τσιτσέλη πὸν τὴ χαρακτηρίζει ὡς «μεγάλῃ ἐκκλησία», χτίζεται στὰ 1645 καὶ, ἀφοῦ καταστράφηκε ἀπὸ σεισμοῦ, ἀρχίζει νὰ ἀνοικοδομεῖται στὰ 1703.¹

Γεώρ. Ν. Μοσχόπουλος

1. Η. Τσιτσέλη, ὁ.π., τόμ. Β', σ. 266.